



Γρηγόριος Ε΄

Η εκτέλεσή του και η εξέλιξη της Επανάστασης

Του **Γιώργου Κεκαυμένου**

προδημοσίευση από το βιβλίο του
Ο Γρηγόριος Ε΄ και η Επανάσταση του 1821
που πρόκειται να κυκλοφορήσει από τις Εναλλακτικές Εκδόσεις

Η εκτέλεση του Γρηγορίου του Ε΄, στις 10 Απριλίου 1821, ανήμερα το Πάσχα, κατατάραξε όλον τον χριστιανικό κόσμο. Ομως κυρίως τάραξε και εξαγρίωσε τους Έλληνες, που μόλις είχαν ξεκινήσει την μεγάλη απελευθερωτική τους Επανάσταση. Ο G.G. Gervinus αποφαινεται πως η αποτρόπαια εκτέλεση του Γρηγορίου ήταν εκείνη που άνοιξε τον δρόμο για την απελευθέρωση των Ελλήνων, αφού γέμισε τις ψυχές του από λύσσα για εκδίκηση, καθιστώντας έτσι αδύνατο οποιονδήποτε συμβιβασμό ανάμεσα στους επαναστατημένους Έλληνες και στους Τούρκους.

Αυτή η φρικτή πράξη άνοιξε για την απελευθέρωση της Ελλάδας ένα πρώτο μεγάλο ρήγμα. [...] Σε όλες τις επαρχίες έδωσε το σύνθημα για την πιο τρομερή εκδίκηση. Στιγμάτισε τον Σουλτάνο στα μάτια όλων των Ελλήνων με το στίγ-

μα του «σφαγέα». Έδωσε στον αγώνα τον χαρακτήρα ενός καταστροφικού θρησκευτικού πολέμου. Εξαφάνισε και την τελευταία σκέψη μιας πιθανότητας συμφιλίωσης, συμβιβασμού και υποταγής. Διήγειρε τον οίκτο όλου του χριστιανικού κόσμου υπέρ του δυστυχισμένου έθνους των Ελλήνων. Υπήρξε η κρίσιμη αφορμή για την ρήξη μεταξύ Ρωσίας και Πύλης.

Η άποψη πως η εκτέλεση του Γρηγορίου αποτέλεσε τον κυριότερο παράγοντα για την απελευθέρωση των Ελλήνων, διότι απέκλεισε οριστικά και αμετάκλητα την οποιαδήποτε πιθανότητα συμβιβασμού των επαναστατημένων Ελλήνων με τους Τούρκους, δεν υπήρξε μια προσωπική θέση και εκτίμηση του Gervinus. Διατυπώθηκε από τις πρώτες μέρες της γνωστοποίησής της σε άρθρα του ξένου τύπου, σε αναφορές ξένων υπηκόων που ζούσαν στην Οθωμανική αυτοκρατορία

και σε βιβλία που δημοσιεύτηκαν ήδη από τον 1821. Και έγινε αποδεκτή από τους κορυφαίους δυτικούς ιστορικούς της Ελληνικής Επανάστασης.

Θα ξεκινήσουμε με την μαρτυρία του Κασομούλη, ο οποίος αναφέρει στις *Ενθυμώσεις* του τις συνέπειες που επέφερε το άγγελμα της εκτέλεσης τόσο στους επαναστατημένους Έλληνες, όσο και στους Τούρκους:

Μετά τέσσερας ημέρας, την Πέμπτη της Διακαινησίμου, ήλθεν ή είδησις ότι ο Σουλτάνος έκρέμασε τόν Πατριάρχην Γρηγόριον· κοινοποιηθείσα αυτή ή είδησις, τίποτες άλλο δεν έβλεπες παρά τόν Χριστιανόν να πνήη όργην, και τόν Τούρκον να βλέπη τόν Έλληνα χειρότερον από έναν Έβραιον, περιμένων την προσταγήν να τόν κόψη.

Η μαρτυρία του Κασομούλη είναι η σπουδαιότερη απ' όλες, διότι είναι η μοναδική που μας μεταφέρει άμεσα κι από πρώτο χέρι τα εκρηκτικά συναισθήματα που προκάλεσε αμέσως σε Έλληνες και Τούρκους το άκουσμα της είδησης για τον μαρτυρικό θάνατο του πατριάρχη, και τον τρόπο που αντέδρασαν σ' αυτήν.

Ο Αγγλος πρέσβης στην Κωνσταντινούπολη λόρδος Strangford, στις 10 Μαΐου (ν.η.μ.) 1821, έστειλε μια αναφορά προς τον Castlereagh, στην οποία επισύναψε και την από 3 Μαΐου (ν.η.μ.) 1821 αναφορά του Αγγλου προξένου στην Σμύρνη F. Werry. Στην δική του αναφορά, ο Werry αναφέρει στον Strangford τους φόβους και τις εκτιμήσεις του για τις συνέπειες από τον θάνατο του πατριάρχη:

Η ωμότητα της εκτέλεσης του Έλληνα πατριάρχη επέφερε στους Έλληνες όλων των ειδών το μεγαλύτερο τρόμο, και φοβάμαι πως θα οδηγήσει στις πιο δυσάρεστες συνέπειες. Ένας πατριάρχης, που εμπιστεύομαι, αναγορεύτηκε αμέσως, ο οποίος θα έχει μεγάλη επιρροή στο μυαλό των φανατικών, οι οποίοι είναι ικανοί για τις μεγαλύτερες πράξεις απόγνωσης.

Ο F. Werry ήταν και πρόξενος (consul) στην Σμύρνη της Εταιρείας του Λεβάντε.

Ετσι, την ίδια μέρα, 3 Μαΐου 1821, είχε γράψει αναφορά και προς τον G. Liddell, γραμματέα της Εταιρείας του Λεβάντε, όπου ανέφερε τα εξής:

Η εκτέλεση και η ασέβεια που δείχτηκε στο σώμα του Ελληνα Πατριάρχη και οι συνεχείς αποκεφαλισμοί και οι εκτελέσεις μεγάλου αριθμού Ελλήνων στην πρωτεύουσα θα δημιουργήσουν σίγουρα την πιο αλγεινή εντύπωση στους αντάρτες του Μωριά και θα προβούν σε αντίποινα στους Τούρκους που βρίσκονται στα χέρια τους.

Όπως σημειώνει ο F. Werry, η εκτέλεση του πατριάρχη θα προκαλέσει σίγουρα στους επαναστατημένους Έλληνες απεριγραπτη οργή, και μιαν ασυγκράτητη επιθυμία για την πιο σκληρή εκδίκηση. Αισθήματα που θα γίνουν και ο κυριότερος λόγος για την εξάπλωση της Επανάστασης και την μαζική συμμετοχή των Ελλήνων σ' αυτήν.

Και στην αναφορά του της επόμενης ημέρας, 4 Μαΐου (ν.η.μ.) 1821, πάλι προς τον G. Liddell, ο F. Werry θα γράψει απελπισμένος:

Η εντύπωση που προκάλεσε ο θάνατος του Ελληνα Πατριάρχη σε όλες τις τάξεις των Ελλήνων κατέστρεψε την εμπιστοσύνη που ελπίζαμε πως είχε αναβιώσει. Η μετανάστευση έχει πάλι αρχίσει, και όλοι αυτού του είδους που έχουν τα μέσα, θα φύγουν. Τέτοιος είναι ο πανικός που τους κατέχει, ώστε να τα θεωρούν όλα χαμένα.

Τόσο για τον Αγγλο αντιπρόσωπο, όσο και για τον Αγγλο πρέσβη, το να επαναστατήσουν οι Έλληνες ήταν ό,τι χειρότερο μπορούσε να τους συμβεί. Γι' αυτό και είχαν εναποθέσει τις πιο γλυκιές ελπίδες τους στον νεοεκλεγέντα πατριάρχη Ευγένιο, για τον οποίον ήλπιζαν ότι θα ήταν σε θέση να ασκήσει απόλυτη επιρροή στο μυαλό «των φανατικών», έτσι ώστε αυτοί, τρομαγμένοι από την μεταφυσική απειλή των αφορισμών του, να ξαναγυρίσουν στην «κανονικότητα» της σκλαβιάς τους.

Όμως, ειδικά ο F. Werry είχε αρχίσει πλέον να αντιλαμβάνεται ξεκάθαρα πως η εκτέλεση του Γρηγορίου είχε ερεθίσει τόσο πολύ τα πιο δυνατά και βαθιά αισθήματα των Ελλήνων, ώστε κάθε απόπειρα συνδιαλλαγής και συνεννόησης μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων να έχει πλέον καταστεί εντελώς αδύνατη.



Ο ευρωπαϊκός τύπος

Στην εφημερίδα *Le Constitutionnel* δημοσιεύτηκαν πολλές ανταποκρίσεις για την εκτέλεση του πατριάρχη και τις συνέπειες που είχε στην εξέλιξη της Επανάστασης. Στο φ. της 1-6-1821 γράφτηκαν τα εξής:

Η καταδίκη του πατριάρχη και της Συνόδου έχει διεγείρει μια τεράστια αγανάκτηση σε ολόκληρη την Οθωμανική Αυτοκρατορία. [...] Το γεγονός είναι πως ούτε ο πιο θανάσιμος εχθρός του σουλτάνου δεν θα μπορούσε να του δώσει μια πιο ολέθρια συμβουλή. Ας αναλογιστούμε την μανία που πρέπει να προκάλεσαν αυτά τα μαρτύρια σε ολόκληρη την Ελληνική Εκκλησία, όπου ο πατριάρχης, χάρις στον δημόσιο χαρακτήρα του και τις ξεχωριστές αρετές του, απολάμβανε τόσης τιμής, όσης κι ο Πάπας στη λατινική εκκλησία από τον 12^ο αιώνα. Κάθε μέρα οι κληρικοί είναι υποχρεωμένοι να προσεύχονται γι' αυτόν και για τη Σύνοδο, και κάθε μέρα αυτή η μνήμη πρέπει επαυξάνει την μανία τους.

Δεν ήταν όμως μόνον οι Έλληνες που είδαν την επαναστατική τους δράση ως μία συνεχή εκδίκηση για τον θάνατο του πατριάρχη. Το ίδιο έπραξαν και τα βουλγαρικά επαναστατικά σώματα στις κορφές και τις πλαγιές του Αίμου, όπως μας πληροφορεί η ίδια εφημερίδα λίγες μέρες μετά:

Η Βουλγαρία και τα φαράγγια του όρους Αίμος ήταν γεμάτα από Βουλγάρους αντάρτες που έσφαζαν τους Τούρκους για να εκδικηθούν τον Πατριάρχη Γρηγόριο και τον ορθόδοξη Αγία Σύνοδο.

Ο θάνατος του πατριάρχη εξάπλωνε την πυρκαγιά της Επανάστασης σε όλο και περισσότερες περιοχές, ενώ οι τρομερές πράξεις εκδίκησης γι' αυτόν δεν είχαν τε-

λειωμό, έτσι ώστε να γεμίζουν συνεχώς οι σχετικές ειδήσεις τις στήλες των ευρωπαϊκών εφημερίδων. Ο ελληνικός λαός δεν μπορούσε να ξεχάσει, ούτε να συγχωρήσει τον μαρτυρικό θάνατο του πατριάρχη του:

Μάθαμε χθες ότι το Βραχώρι, πρωτεύουσα της Αιτωλίας, με τα νέα για το θάνατο του πατριάρχη επαναστάτησε. Οι Τούρκοι σφαγιάστηκαν και οι συναγωγές και τα τζαμιά πυρπολήθηκαν. Τα πλοία του Ανατολικού και του Μεσολλογίου ταξιδεύουν μόνο κάτω από τη σημαία του σταυρού.

Παρόμοιες ανταποκρίσεις καταχωρίζει συνεχώς και η *Allgemeine Zeitung*:

Τεργέστη, 25 Μαΐου. [...] Σύμφωνα με τα γράμματα που έρχονται από τα νησιά του Αρχιεπαρχείου, η εκτέλεση του Πατριάρχη Γρηγορίου στην Κωνσταντινούπολη προκάλεσε μοναδική εντύπωση στους χριστιανούς κατοίκους. Δύο τουρκικές φρεγάτες με 50 κανόνια, 2 κορβέτες και 4 μπρίκια, που είχαν αποπλεύσει από την Κωνσταντινούπολη για να υποστηρίξουν τα τουρκικά στρατεύματα που είχαν συγκεντρωθεί στην Θεσσαλονίκη (στην Μακεδονία), και προορίζονταν για τους αντάρτες του Μωριά, έπεσαν στα χέρια των ανταρτών, από προδοσία των Ελλήνων ναυτικών. Οι Τούρκοι στα πλοία αυτά -900 τον αριθμό- στην αρχή είχαν φυλακιστεί στο νησί Μήλος, αλλά με την άφιξη των ειδήσεων για τη δολοφονία του πατριάρχη σκοτώθηκαν για εκδίκηση.

Ο ελληνικός στόλος, με εξαίρεση μερικά πλοία, βρίσκεται κοντά στα Δαρδανέλια και φλέγεται από ανυπομονησία να εκδικηθεί τους μουσουλμάνους για το θάνατο του πατριάρχη και την καταστροφή των χριστιανικών εκκλησιών. Η οργή και των δύο εθνών έχει φτάσει στο κατακόρυφο.